

БАНАУЛ. (СЭТА). Алтайнын ажал-агыйлары чигирин чедиптестерин бол-дурбазынын арзанын тып-кан. Олар планда дашнаар заводтарга че-дирген свеклазын даш-барык беш муу тону чигирин боттарын алган. Ол чүгө молкоотарга, сохко-тарга эс, харын база чиг-отти болбайратыкы даш-чигирин нели-чамдызын ал турар заводтарга база ажалыгы. Боттарын херге-делинге хой кемчээлтиг чиг-ирин алган тынчтыг ажал-агыйларын дуржул-газын Алтайнын дына хой колхозтары болгаш сохко-тары сонуурган ажаллаар деп турар.

ЫН

РСФСР-нин Компартиязынын Тыва рескомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединиц болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

СЭКП-ниң Сибирьде республика, край болгаш область организацияларынын секретарьларынын чөвүлел хуралынын киржикчилериниң МЕДЕГЛЕЛИ

СЭКП-ниң Сибирьде республика, край болгаш область организацияларынын чөвүлел хуралы 1991 чылдың январь 28-да Томск хоорайга болган, аааа РСФСР-ниң Компартиязынын Тыва республика комитетиниң биргес-тары Г. Ч. Шарипов киришкен.

Ук хуралга медегел хулаан алган. Ону мооң адаанда парлаан.

Чурт чидиг кризисте чурттап турар, ол кризис бир талазында шыдажыр арга чок чорукту, экстремизмниң болгаш күш дөгээр чорукту уруктарын, өлкөзиде — бүзүр-рел болгаш тоомча чок чорукту тывалдыр-ган.

Оок-биле чергелештир митингилээр де-мократиядан болгаш сөс накжыр чоруктар-дан тургузукч боттуг ажалыг шилтири-нин эргежок чутулазын билеп турар чорук нитилелдин медегелинде тургустунуп ба-за быгыгып турар. Күш-ажыгдык кижиле-ринче уланган элзэн илдепкелиг турштуу дыка хой партия организациялары зөлөп турар апарган.

Тургустунуп бо байдалда, эде тургусту-нуушкунуң дыка харысалгалыг шилти-рилгиз чө-чадазында. СЭКП-ниң XXVIII съездинин ажалдап кылган улааныш-кынынга, кол чүлдери съездинин Про-граммныг медегелинде болгаш Резолю-цияларнда илереттинген, экономиктиг, политиктиг, суд-эрге-хоойлу болгаш өске-даа реформаларын шилтирледи-биле бот-тандырып дамчытыр нитилелди чо-гумчалыг болууларынын улаанышкы-нарынга шычыныкты байдатып тур бис.

Чурттуң амгы үеде хөгжүлдезиниң кол соругазы болза, Федерация чөвүлелин камгалап арттырып, Эвилелдин чаа керө-зүн чарык болур. В. И. Ленинниң улу-стары «Акса-тогерлерниң күнү-биле эвес, шыкпын күнү-биле эвес, а акн тура ду-гуржулга-биле» каттыштырар дээн бол-дарын үлөжип турар бис (т. 30, арың 73-74).

Россиянык бот-догунаашкыны дээш туржуп турар бис. Оон туржук, оон бот-тус-майлап чоруун быгытлаар, күрүениң бу-рун тургузуун катап тургузар дээн күзөл РСФСР-ниң Коммунистг партиязын тургу-зарынын шилтирлээ чылдагаанынын бирээни болган. Россиянык улустарынык өске республикаларын улустары-биле түс-чүс чылдагы, ажал-агый, культу-ра болгаш өске-даа харылзааларын камгалап арттырып болгаш хөгжүлдезиниң ил-гиз-бокувустук практиктиг бүтү ажал-чо-рудулгавыска бээр бис.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы Б. Н. Ельцинниң уурлаанышкык болгаш туржук эвес политиказын түнелдинде чо-гумчалыг эвес чорудулгалар ССРЭ-де, оок-биле нады РСФСР-де база күштелип ту-рарынга дүвүрөп тур бис. Эвилелдин чаа керөзүн чарарын сөс кырында деткид-ча тураа, чогум херек кырында ССРЭ-ниң Конституциязын болгаш Эвилелдин хоой-луларын тоомчага албас чоруктарын болду-рас херек. «Хоойлулар дайынын» черде соо-садыр херек.

Эвилел керээзинге республикалардан Россиянык эи бир дугаарына ал салыры чогумчалыг чүгүлө күчүлүг быра, боттуг болгаш политиктиг удуз укур-дузалаң чорукту эгелээзиниң деп санап турар бис. Националдар аразынык болгаш өске-даа чөрдүлээриниң судн Сибирьниң деви-скаарынче шилтирлээ дээн калдыг-даа ора-да-жышкынынар шилтирлээ удуз туржук-рувусту медегелп тур бис, күш дөгээр чоруктарын болгаш кара тургузуда аажы-лашкынынын болдурубас, саңдардычы күштериниң үндөзүнүн болгаш эчис со-рулгаларын илеретип, башкаланышкы-нын өскүдүп турган политиктиг капитал тыпп алып орадажым турарларын мөү-шыйар чок чоруктун көргүзүп дээш бистен хамааржыр бүгү чүлдериң кылдыр бис.

Чурттуң айыл чок чоруун, камгалап-жыр күчүзүн кошкадыр, шериге удуз сепкил-хөвүнү моон сонгаар өскүдөр, ССРЭ-ниң Чесектиг Күштерин, ИХМ-ниң болгаш КАК-тың органинаны болгаш шериглерин саңдаралыр дээн орадажышкынынар болдурубас ужурулг бис. Хоойлу-дүрүмү, корум-чуруму быгытлаар, ССРЭ Консти-туциязын камгалаар талазы-биле ССРЭ Президентиниң, чааанын хемчеглерин шилтирлээ-биле деткип тур бис.

Чонун эрге-чагырга чыйгалыш чок быгытлаары дээш туржуп турар бис. Күш-туг күөскени эрге-чагырга бөгүн каян-га-зында-даа артык херек болуп турар. Кар-жы-кажагай, тергидеки эрге-чагырга эвес, шыраак билдиг болгаш бедик ме-режилдиг, утаан-сарыылдык, чаагай сепкил-дин, чөптүг чоруктук болгаш хоойлу-дү-рүмүң эрге-чагыргазы херек. Ындыг эр-ге-чагырга дээш демисекип турар-даа бис, ындыг эрге-чагырганы деткир-даа бис.

Ада-чурттуң салым-чолу дөргө кижилер аразында месидекиништерден болгаш иштиги чаргы-чаалыдан артык деп түнени медегел билген турарыны бистер бүтү политиктиг партиялары болгаш шил-тешкисинерин кыйгырып тур бис.

Бистин ужуражышкыныныстын соругазы болза социал-экономиктиг айтыры-ларын шилтирлээринге болгаш деви-скаар-де политиктиг байдалды быгытлап экижи-деринге республикаларын, крайларын болгаш областтарын партия организа-цияларын күнөништерин каттыгы-рып мөүнөриң болур.

Бистин удуз ада-чуртчуус М. В. Ломо-

новостун «Россиянык күчү-шыдалына Сибирь улуг күштү немээр!» деп чугаа-лаан чугаазы, шынап-ла, баш удуз корген откүт өскөр болган. Ычарга Сибирьниң улуг эртедеин болгаш хой-ниги ажал-дакчызы Г. Н. Потанинниң кончут байлак бо черин чонунуң түрүнчү байдалына хамаарыштыр чугаалаан дараазында сө-тери база-ла бодунуң үезинде ханы утка-лыг болган. «Күрүениң бир дугаарында бодаар чүвези — киш кежи. Хаанын саң-хоуэниг кирер киш кежин ол бодаар! Кү-рүениң ийи дугаарында бодаар чүвези — алдын, үш дугаар бодаар чүвези — арга-мыл байлаа. Ындыг политиканы канчап колониалдыг политика деп чугаалап бо-лазы!»

Бистер амгы үеде мааа хамаарыштыр дараазында чүлдериң немей чугаалап бо-лур бис: дортук бодаар чүвези — нефть, бешкизи — газ, оон ынай — руда, хомур-даш, алмаз дээш оон-даа өске деп. Сибирь мынчага чедир чиг өт бээр, чыдып калган чер бооп артып калган. Бир эвес моон мурунда ындыг негелдени чүгө чыгыс чер — төп салып турган болза, ам ындыг негелделериң ийи чер — төп болгаш Рос-сия республиказы салып турар апарган.

Материалдыг хандырылга болгаш со-циал кижиктерин хандырылганын тал-лазы-биле алып болза, сибирьжилер Рос-сиянык сөөлүг чөлдериң бирээинде турар. Чонун эш-чөм болгаш үлетпүр бараан-нары-биле хандырылганында кончут берге байдал Сибирьниң деви-скаарынче тургу-зуган. Бүдүрүлгенин хемчээлиңиң күдү-лап, тудуз ажалдарынын күсөттишмөстөп база ажал-агый харылзааларынын бүстүп дүжүп турары улуг дүвүрөшкенин болдуруп турар. Сибирьниң көдээ чөлдери дына берге байдалдарда туруп турар.

Россиянык часаа республиканың ажал-агый сегиздер ажалды холга ал, буру-лугларын «төтөн» дилейин, а ол шыкаш принципалдыг айтырылганын аар чүгүн шилтирлээрин эргелеп башкарылганын чер-чер органинаны чая кабайн, бистин-биле нады ажалдаар ужурулг.

Рынокке шилтип турар байдалдар Сибирьниң республика край болгаш область партия организациялары Россиянык бол-гаш Эвилелдин чазактары-биле бот-бот-тарынын аразында харылзааларга деви-скаар болгаш бүдүрүлгө аайы-биле эзулуг-ла бот-тускайлап чорукту хандырап, чүңү-ла да мурунда курулаларын болгаш бү-дүргөн продукцияны бир кезиниң ук де-ви-скаарын чурттагы чонунуң эрге-ажык-тарынга дүштүр ажаллаар шак ындыг харылзаалар дээш чайгылыш чок туржук-рувустун дугайын база катап медегелер ужурга таваржып турар бис. «Сибирьниң чөвүлелдерин» дээр деви-скаарын аразы-нык экономиказын чөвүлелин ху-лап ап турар программалары чайгылыш чок күсөдир дээш коллективтиг кү-нөништерин кылдыр бис.

Чидиг социал-экономиктиг айтырыл-ларын шилтирлээринге илдепкелиг киржи-ринче Сибирьниң партия организацияла-рын, бүтү коммунистерин кыйгырып тур бис. Ведомстволарын бүгү чүвени холга туруп алган чоруун база ажалдакчы кижин бүдүрүлгениң чөсөк-хөреседеринден болгаш кылган ажалынын үр-түнелдеринден хооруктурган чоруктарын ажал-артышкан, экономиктиг реформаның ар-галарын улам дидим ажаллаар херек. Ма-аа хамаарыштыр социалистг шил-ти алышкынында турштарына артары кон-чут чугула: ончунуң коллективтиг хем-чир-лериң бирги чергелиг кылдыр көөр бол-гаш черин сандыжышкыны чүлү бол-дурбазын чедип алыры чугула. Сибирь байлак чер, ычналган коммунистер кижилер, район, хоорай бүрүзүнүң ам-дыралын экижидериниң оруктарын бо де-ви-скаарын шилтирлээ-биле хөгжүлдеринден дил-тел тыпар болгаш ону барымдаалап көөр херек.

Сибирьжилерин оожурган көрүмөр деп кыйгырайн тур бис. Амгы үеде оожур-ташкын турал болбас ужурулг. Күштерин каттыштырамын, бистин совет эрге-ча-гыргамысты быгытлаар, ужурулг чок чоруктарын ажал өртөр, сагылга-чуруму болгаш корум-чуруму катап тургузар дээш бүтү чүвени кылдырың кыйгырып тур бис.

Чер болгандан чыгып көжүп келген-даа болза, шилтирлээ чоп деп адаар сибирь-жилерин патриотчу чорукке кыйгырайн тур бис. Сүрүшкүн, ыйдышкынынын ур-жуундан кадык-берге бо черге чурттаар ужурга таварышкан революшчулар, хостуг байдчылар, каторгаже шөлдүкчелер бол-гаш албадал-биле көжүп-даа келгенер бо черге ажал-ишчи, эрес-мадыр икижидерин уктадырып тындалыган чогаалчы Вя-чеслав Шугаевтиң демдегелээни-биле алыр-га, олар мөү-шыйар талазы-биле оң чаагай сепкилди кижилер болур. Бистин чурту-вуска кончут берге амгы үеде сибирь-жилерин ол чаагай чачылдарын — чаагай сепкилин, күш-ажылга ынакшылын, эрес-мадырдыг чоруун бедик тударың кый-гырайн тур бис!

Экономиктиг саботажка, экономикта адырынга өске-даа кем-херек үүлгедииш-киннеринге удуз демиселди хандырып чорудар болгаш аш-чөм продуктулары база улус хергелелиң өске-даа барааны-биле чонун хандырып чоруктулар со-рулга-биле ССРЭ Конститу-циязын 127-чүлүгүне болгаш «Чурттуң экономик-тиг болгаш нитилел-поли-тиктиг амдыралын быкыт-лап экижидериниң талазы-биле немейде хемчеглер дугайында» ССРЭ Хоойлу-зунуң 1-ги чүлүгүнө үндө-лээш, совет милицияны дугайында, ССРЭ-ге күрү-нениң айыл чок чорук орган-нарын дугайында болгаш оперативтиг-истелге ажал-чорудуларын дугайында хоойлуларын моон сонгаар хулап алырынга чедир **ДОСТАВЛЯЕМ БОЛЗА:**

1. Иштиң херектер ор-ганинаны болгаш күрүениң айыл чок чорук органинаны ССР Эвилелинч болгаш

ПАРТИЙКИ ИНФОРМАЦИЯ

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

РСФСР-ниң Компартия-зынын Кызыл райкому партия эге организацияла-рынның секретарьларынын семинарын «Тинчлээ» сов-хоза өрттирген. СЭКП-ниң XXVIII съездинин, пар-тиянык XXIII республика конференциязын шилти-рилериң күсөдир талазы-биле партия эге организа-цияларынын сорулгаларын илестекчилер чугаалап бер-ген. Ылгалыг партиянык аталдарын көдүрериниң, СЭКП-ниң чаа Уставынын, партиянык иштиги ажалык экижидериниң, идеология ажалык чартырынын, ры-нок экономиказынче шилти-риниң дугайында чугаа се-минарга кол черин ээлзэн. Бо талазы-биле илестек-лериң РСФСР-ниң Компартия-зынч республика комите-диниң харысалгалыг ажал-дакчызы В. Ш. Сат, РСФСР-ниң Компартиязынын Кы-зыл райкомунуң секретары А. Ш. Түлүш, партиянык район организациязынч контроль комиссиязынч даргазы К. Д. Монгуш, пар-тия райкомунуң харысалга-лыг организатору К. С. Дон-ган болгаш өскелер-даа кыл-ган.

Совхозтуд сут-бараан фер-мазында партия эге органи-зациязынын ажал-чорудул-газы-биле семинарын кир-жикчилери танышкан. Ында партия эге организациязы-нын секретары Күзөммаа Соян партия организациязы-нын коммунистерин ажал-чорудулгазын илестен аал-чыларга чугаалап берген.

Партия эге организа-цияларынның секретары ажалынын арга-дуржулганын солтуп, партиянык органи-зация, идеолоттук ажалды эде тургузарда, чаартырга чүңү кылдырың талазы-биле боттарынык боладарын, саңдарын чугаалааннар. Шамбалыг, Сукпак ортумак школаларда партия органи-зацияларынын секретары Энер-оол Куулар, Ирина Ондар, «Х Улуг хурал» совхозта партом секретары Петр Бады-Назын болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан.

Партия райкомунуң бирги секретары Б. С. Шынар семинарынч түнелдинде чүве чугаалап, айтырыл-га харыылаан.

Эвилелдешкен республика-ларнын кеземче хөресиниң суд чорудулгазынын үнде-зинериниң 29-ку чүлүгүн дүштүр экономика адырын-га кем-херек үүлгедииш-киннериниң ис-демдестерин болгаш оларын үүлгеткен икижидерин илеретип ты-ва-рың талазы-биле опера-тивтиг-истелге хемчеглерин чорударынын үезинде да-раазында өргөлдүг.

1. Бүдүрүлгениң албан черлериниң, организация-ларын (даштын дипломат-тыг төлээ черлеринден а-гыда) байкынырыңе, хууда болгаш өске-даа хемчеглер күш-ажыл чорудулгазын азы бүдүрүлгө чорудулгазы-нын өске-даа хемчеглеринге хамаатыларын ажаллап ту-рары бүдүрүлгө байкына-рынче шалтык чокка кирер, өчү ээзиниң азы оң төлээ-лекчилериниң азы оларынч төлээлекчилерин икижиде-рин киржилгези-биле бүдү-рүлгө, силд, садыг, албан оран-байкынырын, транспорт чүлдериң, өт-хөресиниң ка-дагалар болгаш ажаллаар өске-даа чөлдериң хынап көөр. Ончү ээзиниң азы оң төлээлекчилерин көрдүдүр чорудурынга, хемчеглерин хураап алырынга киржирин-ден ойталаан таварылгалар-дын бүдүрүп кадагалап шыгылап, сөөртүп, база сай-

цияларынын, улус депутат-тарынын чер-чер Советтери-ниң күсөкчи комитеттери-ниң төлээлекчилериниң кир-жилгези-биле кылган туруп болур.

2. Совет болгаш даштын кирдиктиг кижилерин бол-гаш хамаатыларын, а ол шыкаш хууда азы өске-даа күш-ажыл чорудулгазын болгаш бүдүрүлгениң өске-даа хемчеглерин ажаллап ту-рар кижилерин киржилге-зи-биле каттышкан бүдүрү-лгелер, каттыжышкынынар болгаш организациялар-биле нады чачырткан чери база өчү хемчеглерин хамаанчос-на бүдүрүлгелерин, албан черлериниң, организацияла-рынч удуздукчуларын, ал-бан дугаалыг кижилеринден болгаш өске-даа ажаллап чыларын хынап турар ажал-чорудулга хамаарыш-кан медегелерин, докумен-тилер болгаш бижимел та-ныбдырларын негээр болгаш алып.

3. Бүдүрүлгелериниң, ал-бан черлериниң, организа-цияларынч үчүт болгаш ме-дегелерин дүштүр күрүне-де, кооперативтерде, нити-лелде бар бооп турар эт-хөреситерин шүүштүрер; чонунч хергелел бараанна-рын, аш-чөм продукту-зын бүдүрүп кадагалап шыгылап, сөөртүп, база сай-

гарып, а ол шыкаш чонга ачы-дуза көргүзүп турар үе-лерде хергелекчилеринч өр-гелерин камгалаарын хан-дырып турар нормаларын болгаш чурумдарын сагып турарынын хыналдазын чо-рулар, оларынч шынарла-рын анализтеп база хынап көөрү-биле чиг эттин, полу-фабрикаттарын болгаш бе-лен продукцияларынч хе-мирлерин алып.

4. Оларынч калдыг өчүгө үндөмөстөтүп тургустун-гандан хамаарылга чокка бүдүрүлгелерин, албан чер-лериниң, организацияла-рынч кылган турар даштын кышкы экономиктиг ажал-агый-нык болгаш кредит-акша операцияларын дугайында оперативтиг болгаш өчүт-түг информацияларын бай-кылардан болгаш өске-даа сак-хө-ө-кредит албан чер-леринден алып.

5. Кассаларын болгаш ак-ша, материалдыг үнелг чүлдериң база документи-лер шыжар өске-даа чер-лерин хаар, а херек апар-ган таварылгаларда ол чүлдериң камгалап арттыра-рын хандырап өске-даа хем-чеглерин алып.

6. Бүдүрүлгелериниң, ал-бан черлериниң, органи-зацияларынч удуздукчу-ларынга, албан кижилеринге болгаш өске-даа ажалдакчы-

ларга, хууда болгаш өске-даа ажал-чорудулганын база ажалдыг-тындыгы ажалды кылган турар кижилерге Хоойлу-туп болбас ду-гайында алган эзуунуң са-гындырынын кылдыр болгаш ол дугайын прокурорга дид-надып чедирер.

7. Чорудуп турар хем-чеглерге киржиштерин-биле специалистерин хоойлу-да көрдүгөн турум эзуулар чаалап алып.

8. Хыналда чоруткан кижилерде кылганын, ху-раашкын болгаш хаашкы кылганынч чотуур актызын тургускаш, оон бир хоолта-зын ону тынчканын дугайында ал салган бижик эзу-гарып өчү ээзинге азы оң төлээлекчилерин тыспыр.

II. Иштиң херектер бол-гаш Күрүениң айыл чок чорук органинанын ажал-дакчылары хемчеглерин боттандырып чорударда ал-дын илеретпес талазы-биле доктааткандан чурумдарын сагырып хандырап хулаа-лгелг.

Совет Социалистг Рес-публикалар Эвилелинч Президенти М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль. 1991 чылдың январь 26.

СОЛУУШКУН ДООЗУЛГАН

ССРЭ-ниң Президенти М. С. Горбачевтун Чарлынын эзууаар бистин чур-тукуска 50 болгаш 100 рубль үнелг тудуш акшаларынч солукшуну бо хүн-нерде болуп эргкен. Ол ажал бистин республикага база доозулган.

— Сөөлү ажалды субботада, январь 26-да доостувас, ычнал чүгө пенсонерлериниң акшазын солуп берген бис — деп, ССРЭ-ниң Күрүне банкызынын Тыва республика эр-гелелинин начальниги В. А. Бадулин чугаа-лаан. — Ниятизи-биле Тыва АССР-ге чеди миллион ажал рубль солукшуну-биле хулаап алган. Бо ажалды улуг билишкын-биле кылып турган бис, чүгө дээр-ге ырак черде мал-чынар, ачылар бол-гаш өске-даа чедери берге черлерде ишчи-лерге кичээтпей сал-дыган. Оларынч ак-шаларын солуп бээр ажалче республика-нын чааа кичээтпей солуп, вертолеттарын чорутулаан, улус де-путаттары база ажал-дап турган.

— Бо каш хонукта аалында орбаан, ырак черге чораян, азы чер-нин ыраандан төлээ-лер келбээн малчы-нар бар болза, олар канчаары? — деп Владимир Алексеевич айттырды.

— Ындыглар оңаа кичээтпей салдынар. Оларынч «озалдаан» акшазын солуп бээр дугайында тус черин Советтери шилтир-лээр. Шынап-ла, кым «өске» акшалыг катап келгени, чогум кым-нын, шынап-ла, оза-дааны оларга билдин-гир болгай. Ырак чер чораяннар келге-ле үш хонук дургузунда ак-шазын солукшун ужу-рулг.

ЧУРУКТАРДА: рес-публиканың ырак бу-лунарынын бирээзи «Тере-Хөл» совхоз-та ишчилеринге вертолет-тук аалчылар барын, оларынч «эптарала-рында» акшазын со-луру-биле хулаап ал-турган үези.

СЕССИЯГА СОЦГААН

Улус депутаттарынын Току район Совединиң ээл-чек чок алдыгы сессиязы Тоора-Хем суурга воскре-сеньеде эрткин. Аааа рай-он Совединиң күсөкчи комитетиниң даргалыг соцгаан. Ол албан-ду-жаалга кирер-биле үш

кижик кандидатуразын кирген. Чажыт бады-лашкынынын түнелдинде моон мурунда Чоюн-Хем-чик районун агролеттур каттыжышкынынын дарга-зынга ажалдап турган Са-гаан-оол Кызыл-оолович

Долгар хой үнү алгаш, То-жу райүүскомунуң Дарга-зынга соңуткан.

Тыва АССР-ниң Минис-трлер Чөвүлелинч Дарга-зы РСФСР-ниң болгаш Ты-ва АССР-ниң улус депутатды Ш. Д. Ооржак сессия-нык ажалына киришкен.

(Бистин корр.)

